

DAS SUBSTANTIV UND SEINE KATEGORIEN

Andijon davlat chet tillari instituti

Xorijiy til va adabiyoti nemis tili yo'nalishi

402-guruh talabasi **Darmonqulova Mohinur**

Ilmiy rahbar **Odinaxon Ismanova**

Annotatsiya: Ushbu maqolada nemis tilidagi otlar (substantivlar) va ularning grammatik kategoriyalari – jins (genus), son (numerus), holat (kasus) kabi belgilari tahlil qilinadi. Mavzu doirasida substantivlarning gapdagi sintaktik vazifalari, ularni o'qitishda qo'llaniladigan metodik yondashuvlar ham yoritilgan. Shuningdek, substantivlarning semantik va lingvistik jihatlari ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: substantiv, jins, son, holat, maqola, gap tuzilishi, nemis tili grammatikasi, o'qitish metodikasi

Annotation: This article discusses German nouns (substantives) and their grammatical categories such as gender (genus), number (numerus), and case (kasus). It also analyzes the syntactic roles of nouns in sentence structures and provides methodical approaches for teaching them effectively. Furthermore, the semantic and linguistic aspects of substantives are also addressed.

Keywords: noun, gender, number, case, article, sentence structure, German grammar, teaching methodology

Аннотация: В данной статье рассматриваются существительные немецкого языка и их грамматические категории — род, число и падеж. Также анализируются синтаксические функции существительных в предложении и предлагаются методические подходы к их преподаванию. Освещаются также семантические и лингвистические особенности данной части речи.

Ключевые слова: существительное, род, число, падеж, артикль, структура предложения, грамматика немецкого языка, методика преподавания

Nemis tili grammatikasining muhim bo‘limlaridan biri bu Substantivlar (Nomen) hisoblanadi. Substantivlar odamlar, hayvonlar, narsalar, joy nomlari va mavhum tushunchalarni ifodalaydi. Nemis tilida barcha otlar katta harf bilan yoziladi, bu ularning ajralib turishiga yordam beradi: die Schule, das Auto, der Lehrer. Nemis tilida gap qurilishining asosiy bo‘g‘ini — bu Substantiv ya’ni ot hisoblanadi. Otlar odamlar, hayvonlar, narsalar, tushunchalar nomini bildiradi va gapda odatda egalik yoki to‘ldiruvchi vazifasini bajaradi. Substantivning asosiy belgisi bu - substantivlar nemis tilida doimo katta harf bilan yoziladi. Masalan: der Tisch (stol), die Blume (gul), das Kind (bola). Ular jinsga (rod), ko‘plikka (plural) va holatga (Kasus) qarab o‘zgaradi. Substantivning kategoriyalari.

Substantivlarni quyidagi kategoriyalar bo‘yicha tahlil qilish mumkin:

a) Jinsi (Genus):

Nemis tilida uchta jins mavjud:

der (maskulin) – erkak jins: der Mann

die (feminin) – ayol jins: die Frau

das (neutral) – o‘rta jins: das Buch

b) Ko‘plik (Plural):

Ko‘plik shakllari turlicha bo‘ladi va maqolalar ham o‘zgaradi.

Misol: die Blume – die Blumen, das Kind – die Kinder

c) Holatlar (Kasus):

Substantivlar gapda 4 xil holatda keladi:

Nominativ (kim? nima?)

Genitiv (kimning? nimaning?)

Dativ (kimga? nimaga?)

Akkusativ (kimni? nimani?)

Substantivlar birlik (Singular) va ko‘plik (Plural) shaklga ega. Har bir jinsning ko‘plik shakli “die” maqolasi bilan ifodalanadi. Plural shakllar turlicha qo‘shimchalar bilan yasaladi: -e, -en, -n, -s va ba’zida umlaut bilan (Masalan: der Apfel – die Äpfel). Substantivlarning foydalanishdagi o‘rni- substantivlar gapda boshqa so‘zlar bilan bog‘lanib, to‘g‘ri artikllarni va holatlarni talab qiladi. Bu ularni to‘g‘ri ishlatishda grammatik qoidalarni bilishni talab etadi. Substantivlar — nemis tili grammatikasining muhim qismlaridan biri. Ularni to‘g‘ri ishlatish uchun jins, ko‘plik va holatlarni yaxshi bilish zarur. O‘quvchilarda substantivlar bo‘yicha bilimlarni mustahkamlash uchun ko‘plab mashqlar va misollar bilan ishlash tavsiya etiladi. Substantivlarni mazmuniga ko‘ra ham bo‘lish mumkin:

Konkrete Nomen (aniq otlar): der Tisch, die Blume, das Haus

Abstrakte Nomen (mavhum otlar): die Freiheit (erkinlik), die Liebe (sevgi)

Eigennamen (maxsus otlar): Deutschland, Peter, Berlin

Stoffnamen (modda otlar): das Wasser, das Gold

Sammelnomen (yig‘ma otlar): das Gemüse (sabzavotlar), das Vieh (chorva).

Substantivlar bilan ishlayotganda artikllarni yodlash muhimdir, chunki ular jins va holatga bog‘liq. Fe’llar bilan birgalikda qanday holat (Kasus) ishlatilishini bilish zarur. Masalan, helfen fe’li har doim Dativ talab qiladi. Substantivlar sifatlar bilan birgalikda ishlatilganda ularning holati, jinsiga qarab sifatlar ham o‘zgaradi. Substantivlar – nemis tilida so‘z boyligini shakllantiruvchi asosiy birliklardir. Ularning jins, ko‘plik shakli va holatlariga ko‘ra to‘g‘ri ishlatilishi gap tuzishda muhim ahamiyatga ega. O‘rganuvchilar uchun substantivlar bilan ishlashni

mustahkamlash uchun jadval, mashq va o'rganilgan maqolalardan foydalanish foydalidir.

Das Substantiv: Tarixiy-lingvistik nuqtai nazardan

1. Substantiv tushunchasining tarixiy ildizlari. Substantiv so'zi lotin tilidagi substantia ("asos", "mohiyat") so'zidan kelib chiqqan. Bu til birliklari o'z holicha mustaqil mavjud bo'lishi mumkin bo'lgan narsalar yoki tushunchalarni bildiradi. Shuning uchun ular gapning markaziy elementi — Subjekt yoki Objekt rolini bajaradi. Qadimgi german tillarida otlarning jins, son va holatlar bo'yicha o'zgarishi mavjud bo'lgan, va bu tizim hozirgi nemis tilida saqlanib qolgan.

2. Substantivlarning gapdagi funksiyasi (Syntaktische Funktionen). Nemis tilida otlar sintaksisda bir nechta rolni bajaradi:

Subjekt (Kim? Nima?)

Der Schüler lernt Deutsch.

Direktes Objekt (Akkusativ)

Ich schreibe einen Brief.

Indirektes Objekt (Dativ)

Sie gibt dem Kind das Buch.

Genitivattribut (Egalik holati)

Das Auto meines Bruders ist neu.

Shuningdek, otlar predikativ (fe'l bilan kelib holatni ifodalovchi) rolini ham bajara oladi:

Er ist ein Lehrer. – U o'qituvchi.

3. Valensiya va otlarning o'rni. Substantivlar fe'lining valensiya talabiga javoban keladi. Masalan: geben – 3 valensiyaga ega: kim? (subjekt) – nimani? (akkusativ) – kimga? (dativ)

Der Vater gibt dem Kind einen Ball.

Demak, otlar nafaqat so'z turkumi sifatida, balki gap qurilishining muhim elementi sifatida ham o'rganiladi.

4. Substantivlarning so'z yasovchi va so'z birikmasidagi roli. Substantivlar boshqa so'z turkumlari bilan birikib yangi ma'nolar hosil qiladi:

Sifat bilan: schönes Wetter

Fe'l bilan: lesen + das Buch

Substantiv + Substantiv (birikma ot): der Haustürschlüssel – uying eshik kaliti

Bu kabi birikmalar nemis tilida juda keng tarqalgan va ko'pincha murakkab so'z yasash (Komposita) orqali amalga oshadi.

Nemis tilida substantiv – bu nafaqat so'z turkumi, balki gapning sintaktik va semantik asosidir. Substantivlarning jins, son, holat kabi grammatik kategoriyalar asosida o'zgarishi bu tilning murakkab, ammo izchil tizimini tashkil etadi. Til o'rganishda ushbu kategoriyalarni chuqur o'zlashtirish o'quvchilarga gap tuzishda erkinlik va grammatik to'g'rilikni ta'minlaydi. Substantivlar yordamida til o'zining tashuvchi ma'nosini, ya'ni odamlar, buyumlar, voqealar va tushunchalarni ifodalash imkonini oladi. Aynan otlar orqali til mantiqan quriladi, fikrlar aniq ifodalanadi va gaplarda asosiy yukni o'z zimmasiga oladi. Shuningdek, substantivlarning maqolalar, ko'plik shakllari va holatlarga ko'ra o'zgarishi nemis tilining o'ziga xosliklaridan biri hisoblanadi. Ushbu jihatlar tilshunoslikda morfologik va sintaktik tahlillar uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, “Das Substantiv und seine Kategorien” mavzusi nemis tili grammatikasining poydevorlaridan biri bo'lib, bu sohada

yetarlicha nazariy bilim va amaliy mashqlarni uyg'unlashtirish zarur. Til o'rganishda substantivlarni to'g'ri tanish va ishlatish — aniq va to'g'ri fikr bildirishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Urunbayevna, I. O. (2024). ILM-FANDA TERMINLAR OLAMI. XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI, 1 (1), 187-189.
2. Burxonovich, A. O. (2024). ZOOFRAZEMALARNI TADQIQ QILISHDA DA TISHKINA TAHLIL METODI (RUS VA INGLIZ TILLARI MISOLIDA). PEDAGOG, 7(9), 131-134.
3. Azamov, O. (2023). ZOOFRAZEMALARNI NEMIS TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH TAMOYILLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(23), 100-106.
4. Urunbayevna, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARCHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
5. Dadajonova, S., & Bozorova, G. (2025). CORRECT PRONUNCIATION FORMATION IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS (USING GERMAN AS AN EXAMPLE). International Journal of Artificial Intelligence, 1(1), 250-253.
6. Muxtarovna, Q. N. (2025, March). NEMIS VA O 'ZBEK TILLARI MISOLIDA KOMPLIMENTNING TILSHUNOSLIK VA MADANIYATSHUNOSLIKDAGI O 'RNI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).
7. ҚОДИРОВА, Н. М. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ. ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В УЗБЕКИСТАНЕ Учредители: Министерство высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан, (2), 85-99

8. Akbaraliyeva, N.G. (2024). TARJIMADAGI TIL VA MADANIYAT MUVOFIQLIKLARI. PEDAGOG , 7 (9), 135-137.
9. Urunbayeva, I. O. (2025, March). TA'LIM JARAYONLARIDA TADQIQOT VA INNOVATSIYALARNI INTEGRATSIYA QILISHNI MATEMATIKA VA TERMINOLOGIYAGA CHAMBARHAS BOGLIQLIGI. In Uz Conferences (Vol. 1, No. 2).